

ДЕРЖАВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 56–59

Досліджено роль і значення державного управління у сфері соціально-економічного розвитку в контексті реалізації економічної функції держави, визначається зміст державного регулювання в соціально-економічній сфері та економічної функції в умовах формування в Україні соціально орієнтованого типу ринкової економіки. Особливу увагу приділено питанням інституціонального і нормативного забезпечення державного управління соціально-економічним розвитком.

На сьогодні наукова значущість дослідження державного управління у сфері соціально-економічного розвитку є надто актуальною проблематикою, що зумовлюється такими причинами. По-перше, перегляд сутності та завдань держави змушує шукати нові баланси у системі інтересів різних верств населення, включаючи й такі дві групи, як виробники і споживачі. Це може бути реалізовано завдяки поєднанню принципів ринкової економіки та виправданого державного регулювання, адже, як довела практика, ані “суцільно вільний ринок”, ані “тотально одержавлена економіка” неспроможні забезпечити сталий економічний розвиток у поєднанні з забезпеченням базових соціальних потреб суспільства в цілому. Щодо останнього, як зауважує О. Лоцихін, одержавлення економіки призводить до трьох негативних ефектів: а) “відключення” дії автоматичних механізмів узгодження попиту та пропозиції товарів і послуг (тобто інтересів споживача і виробника); б) відсутність відповідальності безпосереднього виробника економічних послуг; в) зайва адміністративна зарегульованість економічних відносин [1, 30]. Таким чином, пошук нових та вдосконалення вже існуючих управлінських засобів впливу на

ефективний розвиток економічних відносин у суспільстві є актуальним і важливим завданням не тільки для науки державного управління, а й для всього комплексу наук, які вивчають суспільства і суспільні відносини. По-друге, у контексті останніх економічних викликів ХХІ ст. (багато в чому зумовлених процесами глобалізації економіки і трансформацією базису економічного розвитку) дедалі більшої ролі набуває антикризова діяльність держави, яка повинна шляхом швидких та дієвих заходів ліквідувати небезпеку, що виникає не тільки на регіональному або навіть національному рівні, а й на міждержавному та міжнародному рівні. Яскравим прикладом такої потреби можуть виступити дії ЄС щодо таких країн, як Ісландія та Греція, в економічній та фінансовій сфері. Очевидно, що головним механізмом впливу на економічні відносини є саме державне управління, яке дає можливість збалансувати державні видатки, зменшити платіжний дефіцит, оптимізувати бюджетну політику тощо.

Останнім часом як серед вітчизняних, так і серед російських дослідників, можна констатувати істотне збільшення кількості звернень до тих чи інших аспектів або проблем забезпечення державного управління соціально-

економічним розвитком. Утім, говорячи про економічну функцію держави, необхідно від самого початку уточнити, про яку саме державу йдеться, адже, як цілком справедливо зазначає О. Варич, “демократичні держави виконують абсолютно інші функції, ніж держави експлуаторського типу чи авторитарні держави” [2, 147]. Тому домінування певного типу економічних відносин і характер організації державної влади (а також основні цілі, що ставляться державою), безумовно, впливають не лише на зміст державної економічної політики, а й на те, як саме реалізується економічна функція держави. Цікаво зазначити, що свого часу про це писав радянський дослідник Л. Загайнов [3, 29–30]. Так само з домінуючим типом суспільних відносин та характером власності на засоби виробництва пов’язував реалізацію економічної функції держави Д. Цивадзе [4, 23–35]. Доволі часто у науковій літературі можна зустріти усталене протиставлення ринкової економіки та економіки, що перебуває під контролем держави (цей тип економічних відносин притаманний авторитарним і тоталітарним державам). Цілком очевидно, що принаймні з другої половини ХХ ст. подібне жорстке протиставлення втратило свою значущість, оскільки по мірі набуття окремими країнами властивостей соціальної держави (насправді, будь-яка держава, що проголошує себе соціальною, повинна мати необхідні економічні та матеріальні ресурси для успішного забезпечення своїх соціальних цілей і програм соціального розвитку громадян і суспільства в цілому), істотно змінилось і ставлення до ідеї “вільного ринку”, яка почала інтерпретуватись у термінах “соціально відповідального ринку” або “соціально орієнтованої ринкової економіки”. Фактично про це саме пише і В. Бабкін, наголошуючи на тому, що з другої половини ХХ ст. спостерігаємо зміну ставлення держави до її ролі в економічних відносинах, оскільки зростання суперечностей і напруженості в суспільстві зумовлює необхідність пошуку нових засобів реагування держави на економічну ситуація, що виникла, з метою запобігання революційним вибухам [5, 127]. Це спричинило істотну активізацію

та підвищення значущості правового забезпечення економічної функції, яке передбачає встановлення загальнообов’язкових правил поведінки економічних агентів, інституційне закріплення їх у формі законів й інших нормативно-правових актів, здійснення контролю за їх дотриманням, гарантування дотримання прав власності, законодавче регулювання статусу різних суб’єктів ринку, визначення їх взаємних прав та обов’язків, а також кола припустимих видів економічної діяльності тощо. Звісно, це не означає, що держава за допомогою права спробувала поставити під свій контроль всю сукупність економічних відносин. Насправді, у правовій державі завжди зберігаються та дотримуються межі державного втручання в суспільні відносини. Не є у цьому сенсі винятком й економічні відносини, в яких не може і не повинен встановлюватись нормативний диктат з боку держави. Насправді, говорячи про “соціально орієнтований ринок” йдеться про те, що в сучасних умовах держава повинна втручатись в економічні відносини не тільки з метою забезпечення вільної та чесної конкуренції, а й для підтримання економічної стабільності, економічного благополуччя громадян та сталого економічного розвитку. З цієї причини, продовжуючи наше дослідження економічної функції держави, слід брати до уваги не лише загальну логіку теоретичної експлікації окремих функцій держави, а й те економічне середовище, ті економічні відносини, в яких діє держава, тобто йдеться про той специфічний простір, у якому, власне, і реалізується економічна функція держави.

Усталене в сучасній науці тлумачення економічної функції держави передбачає її визначення як діяльності держави, що спрямована на забезпечення нормального формування, функціонування та розвитку економіки країни, захист існуючих форм власності та створення умов для їх розвитку. Сутність економічної функції полягає у встановленні державою умов і порядку економічної діяльності, що включає в себе: а) формування економічної політики держави; б) створення правових основ ринку; в) зовнішньоекономічну діяльність держави; г) оперативне

управління державним сектором економіки. Тобто економічна функція держави може бути охарактеризована як “постійний вид діяльності держави, що полягає в управлінні окремими напрямками економічної діяльності, регулюванні економічних відносин та спрямований на забезпечення нормального розвитку та функціонування економіки” [6, 43]. З цього погляду, аналізуючи роль держави у правовому регулюванні суспільних економічних відносин, можна виокремити щонайменше три аспекти: а) управління окремими напрямками економічної діяльності, що здійснюється відповідними органами державної влади шляхом використання наданих ним законом повноважень у зазначеній сфері; б) санкціонування державою відповідних правових норм у частині регулювання економічних відносин; в) правові форми діяльності держави у сфері регулювання та сприяння розвитку певних економічних відносин. Для О. Лоцихіна економічна функція “має складний системний характер і складається з таких напрямів державної діяльності, як проголошення і захист економічних прав і свобод людини і громадянина, створення державного сектора в одній з галузей економіки, емісія коштів, загальна координація економічної та фінансової політики, включаючи економічне планування, державне замовлення, державне регулювання, оподаткування” [7, 11]. Погоджуючись у цілому з таким тлумаченням поняття економічної функції держави, варто додати, що останнім часом особливої ролі набуває функція підтримання та гарантування економічної безпеки держави, оскільки доволі часто саме економічні відносини стають тим важелем тиску, який може посилити, або, навпаки, послабити державу як у внутрішній, так і в зовнішній сфері. Таким чином, у сучасних умовах глобального розвитку саме забезпечення економічної безпеки стає одним з найважливіших аспектів реалізації економічної функції держави.

Наразі економічна функція держави у тій чи іншій формі закріплюється у конституціях переважної більшості сучасних держав. При цьому йдеться не лише про ті чи інші форми регламентації економічної діяльності

держави, а також про забезпечення та захист економічних прав людини і громадянина, а й про загальну роль та призначення держави (включаючи й органи державної влади, хоча, при цьому, звісно ж, варто пам’ятати про нетотожність економічної функції держави та повноважень в економічній сфері тих чи інших органів державної влади і місцевого самоврядування) у розвитку та регулюванні економічних відносин. Але, навіть якщо у конституціях і відсутній спеціальний розділ, присвячений забезпеченню та реалізації економічної функції держави, самі по собі зазначені норми обов’язково присутні у тексті конституції. Наприклад, це ті конституційні норми і принципи, які визначають основи розвитку відносин власності, гарантують свободу підприємницької діяльності, визначають роль держави щодо недопущення негативних явищ в економіці, окреслюють цілі та механізми економічного розвитку. Більше того, як правило, вони корелюють з конституційним визначенням основ державної політики в економічній галузі, чи точніше сказати — державна економічна політика формується і розвивається таким чином, щоб реалізовувати та досягати сформульовані у конституції цілі і завдання суспільно-економічного розвитку. В Україні ці питання знайшли своє відображення в Законі України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” [8].

Таким чином, узагальнюючи, можна стверджувати, що в сучасних умовах переосмислення цінностей вільного ринку і побудови моделей соціально орієнтованих ринкових економік відбувається активізація економічної функції держави, сенс якої полягає в пошуку оптимального балансу між державним регулюванням економічних процесів та ринковою саморегуляцією. Водночас, серед усталених аспектів реалізації економічної функції держави, що включають у себе формування економічної політики держави, створення правових основ ринку та оперативне управління державним сектором економіки, особливої ваги набувають такі напрями діяльності держави, як гарантування економічної безпеки (як невід’ємної частини загальної системи внутрішньої безпеки держави) та

узгодження економічних інтересів держави (яка не повинна перетворюватись на велику приватизовану олігархічними групами корпорацію) і суспільства.

Література

1. Лощихін О. М. Тенденції розвитку економічних функцій сучасної держави та шляхи вдосконалення механізму їх реалізації / О. М. Лощихін // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. — Вип. 35. — С. 29–36.

2. Варич О. Г. Еволюція функцій держави: аспекти теоретико-порівняльного аналізу / О. Г. Варич // Правова держава: Щорічник наук. праць Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 2009. — Вип. 20. — С. 146–150.

3. Загайнов Л. И. Экономические функции советского государства / Л. И. Загайнов. — М.: Юрид. лит., 1968. — 263 с.

4. Цивадзе Д. Ю. Развитие экономических функций Советского государства / Д. Ю. Цивадзе. — М.: Юрид. лит., 1970. — 344 с.

5. Бабкін В. Д. Конституційні засади соціальної держави України / В. Д. Бабкін // Правова держава: Щорічник наукових праць Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 2000. — Вип. 11. — С. 126–134.

6. Васечко Л. О. Взаємозв'язок права та економіки в умовах глобалізації / Л. О. Васечко // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. — Вип. 50. — С. 39–45.

7. Лощихін О. М. Економічні функції сучасної держави та конституційно-правові основи їх реалізації / О. М. Лощихін // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. — Вип. 34. — С. 3–12.

8. Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" від 01.07.2010 р. // ВВР України. — 2010. — № 40. — Ст. 527.

Серед усталених аспектів реалізації економічної функції держави, що включають у себе формування економічної політики держави, створення правових основ ринку та оперативне управління державним сектором економіки, особливої ваги набувають такі напрями діяльності держави, як гарантування економічної безпеки та узгодження економічних інтересів держави і суспільства.

Среди устоявшихся аспектов реализации экономической функции государства, включающих в себя формирование экономической политики государства, создание правовых основ рынка и оперативное управление государственным сектором экономики, особое значение приобретают такие направления деятельности государства, как обеспечение экономической безопасности и согласование экономических интересов государства и общества.

Among the well-established aspects of the economic functions of the state, which include the formation of economic policy, the establishment of the legal basis of the market and the operational management of the public sector, particularly weight gain following areas of the state, as a guarantee of economic security and coordination of economic interests of the state and society.

Надійшла 25 лютого 2014 р.